

MODIFICAREA/STIGMATIZAREA VALORILOR PRIN PRISMA TIMPULUI SOCIAL

Ana Pascaru,
doctor în filosofie, conferențiar cercetător
șef Sector Filosofie Institutul Istorie, Stat și Drept al A Ș M

Schimbările profunde, tratate drept urgente doar pentru societățile ce încercau să se debaraseze de tributul totalitar din Europa Centrală și de Est în anii 90 ai secolului al XX-lea, *nolens-volens* au depășit cadrul inițial, trecând și frontierele societăților stabile. Optica tratării schimbărilor s-a materializat în percepți inadecvate ale realității în transformare pe mai multe nivele, a redimensionării acestora prin triada cauze-efecte-consecințe dintre societăți la început de secol al XXI-lea, și nu s-au concertat pe analiza taxonomiei prefigurărilor realității, or contribuțiile în modificarea interconexiunilor, interdependențelor dintre societăți, culturi, componentele globalizării și constituirea unei noi ordini civilizatoare nu sunt cunoscute suficient.

Desigur, la cea mai succintă trecere în revistă motivațiile sunt multiple, în schimb continue să rămână inesifiante analizele complexe pe prisma realităților, analize ancorarea cărora în reperele valorice s-ar regăsi în oportunitățile de identificare a conectărilor/interconectărilor, interdependențelor/interacțiunilor, contribuindu-se la diminuarea discrepanțelor acumulate. Diferențele, care prin prisma impactului schimbărilor profunde asupra spațiilor culturale manifeste, care, la rândul lor, de departe nu sunt conforme cu frontierele dintre societăți, facilitează conturarea de tendințe transculturale/transfrontaliere cu o multitudine de necunoscute. Necunoscute care sporesc incertitudinile tendințelor enunțate asupra valorilor și sistemului de valori, pe de o parte și, pe de alta, a frontierelor și, în dependență de nivelul de sensibilizare a comunităților, acestea se fructifică sau nu.

Caracterul dihotomic al schimbărilor în raport și cu spațiile culturale, cu precădere în timpul social, se atestă tot mai pregnant. Are loc, pe de o parte, proliferarea acestuia prin intervențiile schimbărilor în cadrul spațiilor culturale modificându-i/stigmatizându-i nu numai valorile, circuitul și comunicarea dintre ele, dar și dimensiunea însăși a spațiilor culturale. Pe de altă parte, are loc confruntarea reperului valoric al transformărilor cu rezultatele de la nivel individual, *-intra* și *extra* grupal, comunitar, societal. Cu remarcă că și rezultatele, la rândul lor conduc, fie spre valorificare/consumare/stigmatizare, fie spre crearea de bunuri ce devin valoare/nonvaloare/kitch, și că deopotrivă conturează starea de lucruri din fiecare societate în parte, relațiile dintre factorul intern *versus* factorul extern și, nu în ultimul rând, semnificația timpului sociale la cumpăna dintre milenii.

Studiul prezentat este o tentativă de elucidare a modificării/stigmatizării valorilor din perspectiva timpului social, iar abordarea -inter și multidisciplinară a problematicii respective reprezintă o parte distinctă a unei cercetări mai ample despre timp și istorism în redimensionarea valorilor, inclusiv a similitudinile/diferențele/ particularitățile prezente în societatea moldoveană. Este și o continuare a unor studii anterioare concertate pe analiza și sintetizarea cauzelor care au facilitat conturarea surselor ce continue să alimenteze efecte și consecințe dificil de prognozat, bulversând/denaturând/marginalizând confluențele spațiilor culturale și circuitul valorilor intra și extra cadru.

Solicitarea din start a semnificației timpului social asupra valorilor rezidă în probarea veridicității faptului că acesta nu numai asigură manifestarea lor în spațiul cultural, dar și se regăsește în ele. În această ordine de idei, accentul este pus mai puțin pe cel al definițiilor timpului social care tinde să devină un suport veritabil în decodificarea surselor ce alimentează și indirect influențează redimensionarea valorilor societale. Or, timpul social este considerat de P. Sorokin a fi un raport între activități, R. Merton(1964) insistă asupra diferenței pe care timpul social o dobândește în raport cu cel biologic sau psihic, G. Pronovost(1966) afirmă că timpul social este esența activităților care-l compun și expresia ritmurilor grupurilor sociale. Prin intermediul timpului social se facilitează aprofundarea identificărilor și dezavuarea oportunităților în modificarea/ stigmatizarea valorilor la nivel de grup și între grupuri, comunitate și comunități, societate și societăți. Se evidențiază de asemenea și conținutul timpului social: axiome, reguli, date primare care în combinație dau naștere formelor, nuanțelor, reprezentărilor sociale, mulțimii de semne sociale și abilități practice.

Admiterea reperelor enunțate anterior facilitează trecerea în revistă a raporturilor dintre diferite tipuri de timp manifeste în societate: istoric, modern, postmodern. În aceeași cheie este evidențiată amprenta lor asupra modificării/stigmatizării valorilor în societate. Este vorba, pe de o parte, de evoluția penetrantă și omniprezentă a acestor tipuri de timp în spațiile culturale ale societății contemporane în care migrația masivă a catalizat constituirea unui mediu multicultural. Pe de alta, se evidențiază rolul lor în susținerea/marginalizarea axiologiei identității la nivel individual, de grup, de comunitate etc., și la nivel de valori comunitare (toleranță, acceptare, încredere). Cu atât mai mult, cu cât la nivelul postmodern (sau de modernitate radicalizată (după A. Giddens,2000) de dezvoltare a societății, independent de statutul său pe cupola civilizațională, timpul social(raportul dintre activități) este asaltat de confluențele din exterior. Și, în consecință, redimensionarea valorilor devine hârtia de turnesol în raporturile dintre valorile naționale și cele general-umane, dintre valoare-scop și valoare-mijloc la nivel intra și extra societal.

De asemenea, timpul social contribuie la schimbarea percepției membrilor comunității în alegerea unor sau altor seturi de valori prioritare. În cazul dat se analizează componenta axiologică a schimbării, adică în ce măsură transformările ei se înregistrează în activitățile care se întreprind sau la care participă membrii societății și acestea au la bază, fie fructificarea valorilor, fie crearea de bunuri, care în timp pot deveni valori (A. Pascaru, 2008). Iar alegerea la care se recurge subscie sau nu că alegerea setului de valori este direct proporțională nevoilor și necesităților în perpetuarea societății. Aceasta presupune sensibilizarea membrilor societății asupra modificărilor care intervin în alegerea făcută ceea ce implică și un alt nivel de cunoaștere, deoarece setul de valori se cere a fi conform și cu nevoile și necesitățile comunităților din afara spațiului societal. Și nu numai atât, în societățile în curs de formare renunțarea/acceptarea setului de valori nu arareori continue să se producă *ad-hoc*, ca un tribut formalismului ideologico-isteric, compromițându-se timidele tentative de revenire la normalitate și diminuare a impactului devalorizării valorilor, nu numai în viața privată, comunitară, socială, dar și încurajându-se în mod sinistru mentalitățile de odinioară.

Apelarea la criteriile/formele timpului social și aducerea lor în prim planul problematicii studiului, începând cu cel al diferențelor (calitative), de departe nu reprezintă susținerea supoziției, conform căreia nu există timp, ci timpuri și moduri în care o secvență temporală se separă de alta, în sensul diferențierii dintre timpul modern și cel renescentist. Prin intermediul lor se țintește spre evidențierea și fructificarea aspectelor care conduc la ceea ce separă un timp social de altul și proiecția acestora în modificarea/stigmatizarea valorilor. Chiar dacă diferențele, după R. Sue (1994), N. Gavriluță (2003) ș.a., se regăsesc în liniaritatea, univocitatea, mecanica și stereotipia „monocromă” prin care timpul modern devine unul dominant, sub anumite aspecte al societăților occidentale și nu numai. Transformările profunde la cumpănă dintre milenii redimensionează și noțiunea de timp dominant. Altfel spus, timpul dominant de odinioară evoluează spre timpul fie social-cultural(societatea americană), fie social-istoric(noile democrații din Centrul și Estul Europei).

Semnificativă este, în acest sens, starea de lucruri din societățile în plină constituire (noile democrații) din spațiul post-sovietic, în care se atestă o acumulare de timp social-istoric ce se manifestă virulent în toate domeniile de activitate și nu arareori în detrimentul perpetuării acestor entități. Manifestări, în care scopul acțiunilor declanșate nu este de a soluționa/concilia anumite discrepante/neînțelegeri sau de a găsi căi de revenire, prin valorile democratice, la cele naționale și general-umane care sunt acceptate de grupurile etnice, sociale, confesionale, ci de a lipsi pe majoritatea din părțile constituitoare a unei societăți și de timpul social-cultural. De ce se întâmplă astfel? Deoarece cauzele care alimentează partea militantă de timp social-istoric, de regulă se află în afara

spațiului cultural al societății, iar confluențele dintre aceste spații sunt transformate în instrumente de manipulare politicianiste. Intervențiile diverse/divergente a timpului preponderent social-istoric(geo-crono-politic), în detrimentul celui social-cultural se datorează și moștenirii de odinioară, dar și implicațiilor factorului extern.

În contextul dat, raportarea condiției valorilor din spațiul cultural la criteriul diferențelor timpului social duce la necesitatea de a aprofunda cunoașterea modificării/stigmatizării valorilor în societatea contemporană, în speță în cea în curs de constituire. Prin intermediul raportării la diferențele timpului social se modifică și căile de monitorizare a contribuțiilor valorilor în perpetuarea societății în măsura în care acestea însumează valoarea transformărilor ca urmare a schimbărilor profunde la nivel intra și extra societal. Concomitent, se atestă că transformările respective, de rând cu instituirea de interconexiuni și interdependențe manifeste, continuă să rămână o ecuație cu mai multe necunoscute din perspectiva timpului social. De ce? Deoarece schimbările, depășind frontierele obișnuite ale societăților, introduc elemente din exterior care fie se pliază pe procesele interne, fie le bulversează. Iar în dependență de statul societății predominarea factorului extern în raport cu factorul intern susține prezența mai multor tipuri de timp social și, în consecință, are loc modificarea/stigmatizarea valorilor.

Accentuarea întregirii diferențelor prin intermediul criteriului fenomenologic al timpului social vine din încercarea de a reflecta asupra unui alt aspect, mai puțin analizat, - omniprezența timpului social în comunitate prin setul de valori acceptate în raport cu cele care au trecut în umbră. Prin intermediul aspectului respectiv se ajunge la oportunitățile utilizate prin delimitarea dintre seturile de valori și caracterul timpului social. De asemenea, pedalarea pe întregirea diferențelor și pe criteriul fenomenologic vine să suplinească, depășească și accentueze înțelegerea că timpul social în comunitate este direct proporțional cu fructificarea valorilor în activități și crearea de noi valori. Acest gen de înțelegere în fond nu-i altceva, decât o contribuție la perpetuarea valorică a timpului social. În această ordine de idei, anume perpetuarea valorică distinge valențele timpului social prin care se caracterizează o societate. Astfel, timpul social dă sens și semnificație vieții, demonstrează capacitatea grupurilor comunitare de a fi în stare să-l valorifice și să-l perpetueze. Este vorba de elaborarea de mituri/demitizări/remitezări, utopii, ideologii, forme ale conștientului și inconștientului social care fortifică calitatea timpului, adică a valorilor (setului de valori) modificate/stigmatizate sau acceptate și fructificate.

În contextul dat o radiografie a societății moldovene în particular și a celor din spațiul post-sovietic în genere, este mai mult decât o urgență, pentru că multe din problemele cu care ne confruntăm, inclusiv prin prisma abaterii de la valorile societale la cele extrasociale, își au originile în natura surselor care alimentează

timpul social. Timpul care denotă o omniprezență divergentă/distruktivă și care, la aproape două decenii de la implozia megasocietății de odinioară, prea puțin a reușit să se schimbe. Aceasta s-a întâmplat deoarece ținta constituirii lui din start s-a bazat pe dominația/impunerea timpului adus din afara mediului social cu metode dictatoriale/totalitare. Conținutul metodelor înglobează deturnarea de la timpul istoric real și înlocuirea lui cu unul artificial creat, adică se impune renunțarea la rădăcini (tradiție, istorie, inclusiv spațiul cultural etc.) și alimentarea cu surse din afara comunității supuse unui control riguros al autorităților.

Astfel se explică mai multe fapte sociale cu care se confruntă societatea moldovenească, dar care au în spate timp social diferit, ceea ce face dificilă găsirea de soluții. Exemplu este ușurința cu care faptele se internaționalizează și nu arareori cu contribuția în exces a celor care au constituit timpul de odinioară, denaturându-le caracterul, dar și impunându-le un dublu standard preluat până nu demult și de organismele internaționale. În susținerea acestui argument vin evenimentele din 6-7 aprilie 2009, când o parte a societății a încercat să apere valorile democratice și cele general-umane, dar a fost maltrată și învinuită instantaneu că face politica societăților vecine. Inițial ele au fost tratate la fel ca și în cazul internaționalizării conflictului din Stânga Nistrului la începutul anilor 90, când se încerca să se demonstreze că conflictul poartă un caracter artificial.

Monitorizarea studiilor realizate asupra timpului social reflectă prezența succesiunii de roluri pe care acesta le exercită în perpetuarea comunităților umane. Și cu toate că prea puține din aceste studii l-au raportat la valorile manifeste în spațiul cultural, identificarea unei anumite activități preferențiale deja invocă prezența valențelor. Spre exemplu, în modernitate un asemenea rol charismatic a fost revendicat nu arareori de timpul muncii care dă sens existenței individuale/colective, promisiunii progresului și bunăstării materiale. Postmodernismul ca expresie culturală a modernității radicalizează acest rol și împarte timpul social în timpul loisir¹ și cel cuaternar². Dar tot atât de adevărat

¹ Timpul loisir este o ipostază a timpului social care include ansamblu de ocupații pe care individul le consacră benevol odihnei, distracției, îmbogățirii cu informații dezinteresate, activități libere creatoare, participarea socială fiind voluntară; perioada tranziției (schimbărilor profunde) nu a favorizat formarea de mentalități și deprinderi, a unor valori și a unei culturi a timpul loisir la membrii comunităților care încearcă să depășească „moștenirea mentalităților colective și a valorilor fără fond”. În disonanță cu lenevirea, care desemnează absența unei ocupații, loisir-ul poate însemna, în societatea stabilă, supraabundența activităților, inclusiv a activităților captivante sau anevoioase. Mentalitatea modernă a transpus la timpul tradițional gratuit al loisir-ului criteriile constringente de organizare și de randament ale activităților productive. Una din cauzele acestui mimetism este faptul că loisir-ul unora a devenit

este problema reperelor valorice a acestui timp, în contextul în care omniprezența lui asupra frecvenței schimbării setului de valori depășește nu numai cadrul intra și extrasocietal, dar și cel continental. Există pericolul ca timpul în lipsa sau diminuarea reperelor, să poată fi ușor îndreptat spre spulberare (datorită nivelului de dezvoltare a tehnologiilor) nu numai a tot ce s-a creat, dar și a terrei în general.

Nu mai puțin interes prezintă criteriul ordinii sociale a timpului în analiza valorilor. Or, criteriul dat înglobează calitatea fenomenologică prin intermediul căreia se facilitează timpul, devine dominant în ordonarea și structurarea ierarhică a comunității sau societății. Ordonarea și structurarea, la cea mai succintă monitorizare afirmă sau infirmă evoluția timpului social. E cunoscut faptul că întreg Evul Mediu s-a întemeiat organic și structural pe timpul religios al monoteismului creștin. Modernitatea, la rându-i, a avut de mai multe ori ca reper ultim ordinea impusă de timpul social al muncii. Postmodernitatea, după R. Sue(1994) , se întemeiază pe o altă ordine și pe un alt timp dominant. În cazul societăților post-comuniste, în speță cele din spațiul post-sovietic, se atestă mai multe forme de timp.

Nu este lipsită de importanță, în cadrul problematicii date, semnificația criteriului axiologic - posibilitatea timpului social de a menține, produce și întreține valorile societale la confluența dintre spațiile culturale manifeste. Experiența acumulată denotă această posibilitate a timpului social care nu arareori rămâne nevalorificată. El este sursa moralei, în sensul durkheimist al termenului, doar atunci când valorile religiei, muncii și cele ale individualismului perfect (G. Lipovetstky,1996) au definit pe rând timpul dominant medieval, modern și postmodern. Cu remarca că timpul dominant în societatea comunistă a fost asigurat de substituirea valorilor creștine cu cele ale ateismului, iar activitățile întreprinse, inclusiv rezultatele obținute, erau raportate la reperatele doctrine și nu la cele valorice. De fapt nu de este vorba de substituirea valorilor, ci de lipsa suportului valoric în tot ce se întreprindea, de la

industrie pentru alții, actualmente concepțiile folosirii timpului de către angajații din organizații demonstrează că influența nu este cu sens unic: îl câștigi sau îl pierzi, a dispune de timpul tău este unul din criteriile reușitei.

² Timp cuaternar - timp intermediar, între timpul muncii și timpul liber, cel al „autoproducției” colective fondată pe un angajament voluntar în asociații; timpul cuaternar asigură interfața dintre nevoi și expresiile lor private, dintre poziția publică și relaxarea în solitudine; timpul cuaternar este considerat unul al „economiei imateriale” (noțiune introdusă de C. Goldfinger, 1994) și, în calitate de principiu al economiei imateriale, un vector al noului mod de producție economică și socială, un reglator al noii ordini sociale în curs de elaborare (noțiune introdus de J.M. Keynes și preluată de R. Sue, 1995).

nivel individual, comunitar, până la cel societal. Or, substituirile infiltrate în subconștientul individului prin diferite metode și în timp istoric/socio-cultural de durată au facilitat perpetuarea, prin lipsa de proprietate privată, a devalorizării criteriului muncii și a timpului muncii în general. Maxima - *ei se fac ca ne plătesc, noi ne facem că muncim*, chiar dacă nu se vociferează, continue să rămână o prezență în activitățile cotidiene. Monitorizarea mai multor cercetări prin măsurarea opiniei publice face vizibilă diferența în atitudinea respondenților din societățile post-comuniste nu față de muncă în general, ci față de alegerea între obțiunea - ***foarte important vs destul de important***. Spre exemplu, dacă pentru respondenții din Georgia acest raport este de 78% la 13,3%; în Serbia de 60,9% la 29,8%; în România de 54% la 35,8%; atunci pentru cei din Ucraina raportul este de 39,5% la 39,2%; în Republica Moldova de 43,5% la 46,7%; în Rusia de 49,7% la 32,0% (World Values Survey, 2005-2006). La o primă apreciere rezultatele denotă că în perioada temporală de după 1991 prea puțin s-a reușit la capitolul conștientizării valorii muncii și a conținutului ei firesc prin care se edifică și promovarea individuală și că din totalitate rezultatelor obținute de către toți membrii comunității se constituie prosperitatea unei societăți și a sistemului ei de valori.

Evident, criteriile continuă să fie completate și cu alte studii legate de modele în analiza și diferențierea timpului social. Dată fiind problematica valorilor, s-a considerat oportun și relevant modelul de relație cu istoricitatea a lui G. Pronovost (1996,1997), în primul rând clasificarea întreprinsă de G. Pronovost asupra timpului social în care corpul social se raportează la istorie și nu numai atât, istoria este luată ca întreg, parțial și fragmentar. Optica respectivă indică existența unui timp social familial și unuia al educației; unui timp religios și altuia economic; unui timp macrosocial și altuia cuaternar. Și nu este vorba doar de o natură pur psihologică a diferenței dintre aceste ipostaze ale timpului social și ale timpul istoric propriu-zis, deoarece un timp sau altul „pare” să se scurgă mai repede sau mai încet într-un ritm diferit, în dependență de statutul ontologic diferit al acestor regimuri temporale.

Bibliografie

1. Călinescu, M. Modernitate, modernism, modernizare: variații moderne în postmodernism. // Deschideri filosofice. – Cluj Napoca: Editura Dacia.1995;
2. World Values Survey www.europeanvaluesstudy.eu/ 2005-2006;
3. Gavriluță , N. Fractalii și timpul social. – Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2003;
4. Giddens, A. Consecințele modernității.- București: Editura Univers, 2000;
5. Goldfinger C. L'utile et le futile, l'economie de l'immateriel, Paris, Odile Jacob, 1994;
6. Gurwitch, G. Tipologia timpului social.- București: Editura Hyperion, 1997;

7. Lihmann, N. The Differentiation of the society.- New-York: Columbia University Press, 1982;
8. Lipovettsky, G. Amurgul datoriei. Etica nedureroasă a noilor tipuri democratice. – București: Editura Babel, 1996;
9. Pascaru A. Comunicarea dintre valorile etniei majoritate și a minorităților etnice în societate. În Anuarul Institutului „George Barițiu” al Academiei Române. Cluj, vol. VI, Series Humantistica - București: Editura Academia Române, 2008, p.427-439;
10. Mead, G.H. The philosophy of the prezent.- La Salle IL: Open Court Publishing, 1959;
11. Pronovost, G. Sociologie du temps.- Paris: De Boeck Universite, 1996;
12. Pronovost, G. Tipologia timpurilor sociale.- București: Hyperion, 1997;
13. Sorokin, P. Sociocultural causality, space, time: A Study of referențial principles of sociology and Social Science.- Durham, NC: Duke University Press, 1964;
14. Sue, R. Temps et ordre social. - Paris: P.U.F, 1994;
15. Sue, R. Entre travaie et temps: l'emergence d'un secteur quaternaire. În.: Cahier Intrenationeau de Sociologie, vol.99,1995, pp.401-415.

CZU 331.101: 316. 334. 22 (478)

FACTORUL UMAN ÎN CONDIȚIILE NOILOR RELAȚII ECONOMICE ȘI SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

PAVEL MOVILEANU,
SERGIU VLAS

Universitatea Agrară de Stat din Moldova

The article is devoted to conceptual problems of transition from a fatal-ture society characterized by social over-determinism that has led to human activity de personization, to a more open one in which the primay of personality and its freedom are to become fundamental values and the major factors of progress.

ÎNTRUDUCERE

În baza literaturii moderne occidentale sunt definite noțiunile de factor uman și acțiune umană cu accentul pe activitatea cognitivă și activitatea practică cu modalități complementare ale acțiunii umane.

Punctul de înțelegere aici este că a explica acțiunea umană înseamnă a medita asupra noilor relații sociale ce se constituie astăzi în societatea noastră. În al doilea rând, a concepe individul ca fiind animat de către obiectivele pe care vrea să le atingă și de către reprezentările pe care le are despre mijloacele susceptibile